

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 10

*Матеріали ІХ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Становлення та розвиток української державності:
актуальні проблеми державного та регіонального управління
на сучасному етапі розвитку суспільства”,
м. Київ, МАУП, 14 листопада 2013 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 29.01.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 10: Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. “Становлення та розвиток української державності: актуальні проблеми державного та регіонального управління на сучасному етапі розвитку суспільства”, м. Київ, 14 листоп. 2013 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 414 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2014

© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2014

Шаповалова А. М. Влада та громадянське суспільство в контексті глобалізаційних процесів ХХІ століття.....	110	Омельчук В. В. Італія в системі політико-правових впливів Візантійської імперії у VI столітті.....	177
Лісовський П. М. Толерантність як духовний пріоритет феноменології мудрості в сучасну добу глобалізму.....	114	Медвідь Ф. М., Хоменко В. О., Васильєва З. А. Становлення і розвиток правової держави в Україні: філософсько-правові засади	182
Утвенко В. В. Регіональні особливості розвитку житлово-комунального господарства України	116	Медвідь Ф. М., Чорний Е. В., Нестеренко О. С. Методологія юридичної практики в умовах модернізації політичної системи України	188
Гольцов А. Г. Геостратегія України за умов асоціації з Європейським Союзом.....	122	Медвідь Ф. М. Політико-правові погляди Тараса Шевченка	194
Гула О. А. Досвід державного управління в системі освіти Польщі	127	Баєв В. В. Міжнародне та державне регулювання відносин у сфері управління якістю на туристичних підприємствах.....	199
Дікарев О. І., Фоміна І. М. Стратегічний менеджмент політичних ризиків: світовий досвід та Україна	130	Золотаревський А. В. Місце соціального інтелекту в системі державного управління.....	206
Філіна Г. І. Ефективне ціноутворення як невід'ємна складова стратегії розвитку підприємства	138	Марченко С. М. Упровадження електронних торгів як механізм забезпечення ефективності системи державних закупівель України	208
Кобрицький В. В., Григор'єва М. І. Проблеми адаптації іноземних корпоративних культур при спільному підприємстві в Україні.....	140	Чернявський А. А., Моторний П. О. Фінансово-правові механізми розвитку інновацій у банківській сфері України: теорія та практика	215
Коваль М. І. Оцінка та класифікація основних засобів: теорія, практика, шляхи вдосконалення	150	Бортник В. А. Удосконалення методів державного управління.....	220
Чупрій Л. В., Настояща К. В. Концептуальні підходи до державної політики в гуманітарній сфері (безпековий вимір)	157	Слободян С. І. Сутність комунікативних технологій та пов'язані з ними проблеми громадської думки	225
Шклярук С. Г. Глобальні тенденції в трансформаційних процесах світової фінансової системи	160	Сабадуха О. В., Чорна М. Ф. Проблема політичної відповідальності в умовах розбудови	
Шконда В. В. Інноваційні кластери в стратегії розвитку економіки України	168		

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Становлення і розвиток української державності, вип. 10, с. 182–187

Правова держава розуміється мислителями як ідеальний тип держави, вся діяльність якої підпорядкована праву. Правова держава, спочатку як певна ідея, теорія і концепція, а потім – і відповідна практична модель влаштування держави в суспільстві, має історичний генезис і сучасні варіанти її розуміння. Практичне значення концепції правової держави зумовлюється тим, що вона концентрує, втілює прогресивні здобутки людства у державно-правовій сфері. Вже саме поняття правової держави є загальноцивілізаційним надбанням, загальнолюдською цінністю політико-юридичної цілеспрямованості.

Держава у своїй діяльності пов'язана й обмежена правом, стоїть під правом, а не поза і над ним. Право і держава виникають майже одночасно, розвиваються у тісному взаємозв'язку. Право – одна з ознак існування держави.

Уявлення про державу як про організацію, що здійснює свою діяльність на основі закону, почали формуватися вже на ранніх етапах розвитку людської цивілізації, хоч сам термін “правова держава” введений у

науковий обіг німецьким вченим Р. Модем лише в ХІХ ст. З ідеєю правової держави пов'язувалися пошуки більш досконалих і справедливих форм життя. Мислителі античності (Сократ, Демокріт, Платон, Аристотель, Полібій, Цицерон) намагалися виявити такі зв'язки і взаємодії між правом і державною владою, що забезпечували б гармонійне функціонування суспільства. Вчені давнини вважали, що найбільш розумна і справедлива лише та політична форма спільного життя людей, при якій закон обов'язковий як для громадян, так і для самої держави.

По-новому були сприйняті ідеї рівності та справедливості в період формування капіталістичних відносин у країнах Європи. Помітний вклад у концептуальний підхід до розуміння правової держави зробили Т. Гобс, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, А. Дансі, Ш. Л. Монтеск'є, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Р. Моль, Г. Єллінек. Саме тоді народилися ідеї поділу влади, рівності усіх членів суспільства перед законом та ін., втілюючись у правових актах новостворених буржуазних держав – Декларації прав

людини і громадянина у Франції (1789), конституціях США (1787) і Франції (1791).

В Україні вперше ідея рівності всіх людей з'являється у Литовському статуті 1588 р. У творах українських мислителів та письменників Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, М. Драгоманова, які працювали за часів Польщі, Російської та Австро-Угорської імперій, до складу яких входила територія сучасної України, відстоювалися ідеї переходу до демократичного суспільства, республіканської форми правління, рівності, верховенства закону тощо. Серед тих, хто розвивав ідеї правової держави, були українські правознавці, зокрема, С. Дністрянський, Б. Кістяківський, С. Котляревський, О. Малицький, М. Палієнко, Ф. Тарановський та ін. [9, 36].

На початку XX ст. демократичні ідеї розвитку держави утверджували вчені-правознавці. За часів радянської влади в Україні та в СРСР у цілому було прийнято чимало законів, що відповідали ідеям демократії та правової держави. Одними з найдемократичніших у світі, для свого часу, були Конституції СРСР 1936 року та УРСР 1937 року. СРСР і УРСР підписали і ратифікували багато міжнародних угод, декларацій, серед яких Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, що діють і до сьогодні. Але в умовах радянської влади чимало із цих проголошених на папері норм не було реалізовано.

Після початку перебудови в середині 80-х років ідеї правової держави

знову отримали право на існування у наукових дискусіях, на сторінках спеціальної літератури. Завдання побудови України як правової держави було проголошене в перших актах, прийнятих на шляху до незалежної української держави на початку 90-х років минулого століття. Нині цю ідею закріплено в Конституції України.

Правова держава — форма організації державної влади, за якої верховенство в усіх сферах життя належить правовому закону. У правовій державі всі державні органи і громадяни однаковою мірою відповідальні перед законом. У ній реалізуються всі права людини; здійснюється розподіл влади на законодавчу, виконавчу, судову. Тобто це така організація суспільства, де закон і правовий порядок мають пріоритет над державою та іншими інститутами політичної і соціальної влади, а не навпаки. А основні права особи та її соціальна безпека становлять зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом [7, 134–146].

Правова держава як поняття юридичне має свої індивідуальні риси. До них можна віднести такі: 1. Пов'язаність державної влади правом і його панування в усіх сферах суспільного життя. 2. Верховенство права. 3. Пов'язаність законом рівною мірою як громадян та їх об'єднань (комерційних і некомерційних), так і державних органів, посадових осіб. 4. Законодавче закріплення і реальне забезпечення основних прав людини — наявність налагодженого правового механізму їх охорони. 5. Побудова відносин особи та держави на

основі взаємної відповідальності: як особа є відповідальною перед державою, так і держава відповідає перед особою за невиконання обов'язків. 6. Поділ державної влади між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади: їх незалежність і єдність; недопустимість підміни функцій один одного; дієвість механізму “стримувань і противаг”. 7. Законний шлях прийняття законів та їх змін — шлях виявлення волі народу безпосередньо або опосередковано. 8. Наявність ефективних форм контролю і нагляду за здійсненням законів та інших нормативно-правових актів — налагоджена робота прокуратури, міліції, служби безпеки, податкової адміністрації та інших правоохоронних і контрольно-наглядових органів. 9. Можливість особи домагатися конкретного мінімуму соціальних благ завдяки гарантуванню державою її соціальної безпеки — мінімальний (достатній) рівень життя кожному громадянину та його підвищення. 10. Здійснення державою соціальної допомоги громадянам. 11. Забезпечення державою соціальної функції власності — власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. 12. Проведення державою політики соціальної поступки — вирішення всіх питань на шляхах згоди і порозуміння різноманітних соціальних груп, глибокої поваги до особи незалежно від її соціального стану.

Визначивши ознаки правової держави, варто звернути більш детальну увагу на одну з найважливіших рис — верховенство права. Термін “верховенство права” широко вживається в українському законодавстві

та міжнародних договорах, стороною яких є Україна. Так, у ч. 1 ст. 8 Конституції України проголошується, що “в Україні визнається і діє принцип верховенства права”, де верховенство права виступає як правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом.

Верховенство права означає відданість суспільства праву та порядку замість анархії, нестабільності, воєнного стану. У цьому сенсі верховенство права є філософським поглядом на суспільство, яке шанує основні демократичні цінності. Можна визначити, на думку фахівців, два основні напрями розуміння цієї правової категорії. Згідно з першим — головне місце в змісті принципу верховенства права посідає пріоритет саме прав, і особливо, невід’ємних прав та свобод людини, тобто під верховенством права розуміють саме панування прав та свобод людини. Деякі прихильники зазначеного напряму конкретизують принцип верховенства права за такими складовими: принцип мінімальної достатності правового регулювання суспільних відносин та всезагальності права; принцип зв’язаності держави правами і свободами громадян; позапартійності права, його відносній самостійності щодо політичних сил; верховенство Конституції та законів України.

По-друге, верховенство права проявляється у таких рисах державного життя, як: закріплення у Кон-

ституційному та інших законодавчих актах держави основних прав людини; панування у суспільному і державному житті таких законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому загальнолюдські цінності та ідеали, насамперед права і свободи людини; врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу “особі дозволено чинити все, що прямо не заборонено законом”; взаємовідповідальність особи і держави [6, 148–173; 8, 14–29].

Забезпечення в Україні верховенства права стає останнім часом однією з найнагальніших проблем вітчизняної юриспруденції — як практичної, так і теоретичної.

Тлумачення Конституційним Судом України верховенства права — знакова подія в Україні. Отож передусім відтворимо відповідний фрагмент рішення КСУ. “Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем

суспільства. Всі ці елементи права об’єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права”.

Принципу верховенства права в Україні з перших років незалежності приділяється, на перший погляд, достатньо уваги на доктринальному рівні, на рівні правотворчості. Проте на рівні втілення та застосування ця правова засада є не дуже розвиненою та потребує вдосконалення, щоб з роками кожна людина, кожний громадянин відчував її як невід’ємний елемент свого життя. Турбота про майбутню долю незалежної України та суспільства ставить нас перед необхідністю суспільно-політичного моделювання та облаштування життя нашої майбутньої держави [1, 534–598; 2, 168–174; 3, 64–73].

Деякі положення про правову побудову життя нашого суспільства були проголошені та юридично закріплені в процесі законотворчої діяльності вітчизняних законодавців, у державних програмах, проектах, численних нормативних актах.

Прийнята п’ятою сесією Верховної Ради України нова Конституція проголосила нашу державу правовою, де в ст. 1 закріплюється положення, що “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціаль-

на, правова держава”, а в ст. 3 проголошується, що “людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю... права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави”. У цьому випадку йдеться про ідеал, досягти якого — мета Української держави.

Проте, не варто забувати, що лише формальне закріплення деяких положень не дає можливості констатувати те, що держава є правовою. Положення, які декларуються, мають відповідати принципам такої форми та реалізовуватися на практиці. На основі цього міжнародні експерти все частіше висловлюють думку, що наша держава не є правовою та пропонують свої варіанти побудови нової правової України.

Формування правової держави в Україні повинно йти, на думку фахівців, за такими напрямками: організація діяльності правової держави та її органів на правових засадах за принципом: дозволено лише те, що прямо передбачено законом; формування правового механізму з ліквідації відчуження людини від засобів виробництва, власності і державного управління; чітка робота законодавчих і виконавчих органів; створення незалежної судової системи [6, 606–607; 4, 106–110].

У правовій державі правосвідомість і правова культура повинні мати належний рівень як у окремого індивіда, посадової особи, так і суспільства в цілому. Це, зокрема, передбачає наявність доволі високого рівня правових знань, знання основних принципів права, стійких пе-

реконань у необхідності виконання законів тощо. Досягнути такого рівня правосвідомості, який вкрай необхідний як для правотворчості, так і для реалізації права, дуже важко. Для запровадження системи правового навчання і виховання потрібен тривалий час. Державна програма правового навчання вже створена і зараз удосконалюється державними правничими установами [6, 608–639; 5, 85–111].

Фундаментом правової державності в Україні має стати формування громадянського суспільства. Суспільства, в якому був би забезпечений вільний і всебічний розвиток кожної особистості. Суспільства, в якому б функціонували демократичні громадянські інститути, що забезпечують свободу слова та інформації, гарантують силою громадської думки і суспільної моралі вільні вибори, наявність легальної опозиції і багатопартійність і тим самим унеможливають узурпацію влади.

В Україні на сьогодні створено лише правові передумови для встановлення і подальшого розвитку цієї концепції. Щоб побудувати в Україні правову державу, потрібно передусім, аби ті вимоги, які становлять її зміст, були реально втілені в життя, що, у свою чергу, потребує завершення правової, політичної, економічної та соціальної реформ.

Отже, розроблена видатними вченими, філософами, юристами теорія втілює в собі віковичне прагнення суспільства до кращого життя, в якому панують принципи верховенства права, рівності суб’єктів суспільних відносин, ефективного керування держави народом та ін.

Ідея правової держави фактично передбачає не стільки підпорядкування державної влади певним конституційним нормам, скільки обмеження її всемогутності в інтересах гарантування прав окремого індивіда перед державою, а тому її завданням є положення, згідно з яким “свобода кожного індивіда узгоджується зі свободою всіх на підставі загального закону”.

Шлях розбудови правової держави надзвичайно складний і вже сьогодні ми констатуємо серйозні випробування, що належить подолати українському суспільству. Крім практичних труднощів, перед нами постають складні науково-теоретичні проблеми, пов’язані з розробкою такої моделі правової держави, яка б дала можливість синтезувати в одній площині державотворчих процесів як національні інтереси і традиції України, так і загальнолюдські цінності, на яких ґрунтується сучасна політико-правова теорія.

Література

1. *Кульчицький В.С., Тищик Б.Й.* Історія держави і права України: Підруч. — К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2007. — 624 с.
2. *Медвідь Ф. М., Медвідь М. Ф., Хоменко В. О.* Національні інтереси України: філософсько-правові засади генези і становлення // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. статей за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 7–8 червня 2013 р. / Укладачі Н. І. Вознюк, Л. М. Джурак, З. В. Журавська, В. В. Качановський, Т. Д. Климчук, О. М. Юхимюк. — Луцьк: ПаАТ “Волинська обласна друкарня”, 2013. — С. 168–174.
3. *Медвідь Ф. М.* Національні інтереси України в умовах постбіполярного світу // Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, МАУП, 29 березня 2012 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. гол. ред.), Ф. М. Медвідь (заст. гол. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2012. — С. 64–73.
4. *Медвідь Ф. М., Медвідь М. Ф.* Державне управління в Україні: теоретико-методологічні засади // Становлення і розвиток української державності: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. “Державне управління в умовах політичної модернізації України: стан та проблеми”, м. Київ, 23 жовтня 2009 р. / редкол.: М. Ф. Головатий (голова) [та ін.]. — Вип. 4. — 2010. — С. 106–110.
5. *Недюха М. П.* Правова ідеологія українського суспільства: Монографія / М. П. Недюха. — К.: МП Леся, 2012. — 400 с.
6. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. — Х.: Право, 2008. — Т. 1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — 728 с.*
7. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: Підруч. — Х.: Консум, 2001. — 656 с.
8. *Філософія права: Навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заінчковський та ін.; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 336 с.*
9. *Шемшученко Ю. С.* Правова держава // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — Т. 5: П–С. — 2003. — С. 36.